

OPBOUW

weekblad tot opbouw van het gereformeerde leven

uitgave van de gereformeerde persvereniging „opbouw“

red. en sekr. h. pootlaan 242, alkmaar

adm.: merelhoven 273, capelle a.d. ijssel

L. W. G. BLOKHUIS — SCHIEDAM

VERGETEN

Ezechiël 22 : 1-16

Koning Nebukadnezar stond op een driesprong, bij een handwijzer. Vóór hem liep links de weg naar Rabba en rechts lag de weg naar Jeruzalem. Het lot viel op Jeruzalem. Dat vertelt Ezechiël 21. En dan kun je in het volgende hoofdstuk de val van Jeruzalem verwachten. Maar zo haastig is de Bijbel niet. De aankondiging van de val van Jeruzalem komt in hoofdstuk 24. En het bericht „De stad is gevallen!“ horen we pas in hoofdstuk 33.

God oordeelt zijn volk niet zonder vorm van proces. Heeft Hij niet een twistzaak, een rechtszaak met zijn volk? En bij een rechtszaak wordt eerst het vonnis geveld en pas daarna de straf voltrokken. Ezechiël moet de uitspraak van de hoogste Rechter overbrengen. Hij zegt: Het Woord des HEREN kwam tot mij: Gij mensenkind, wilt gij richten, wilt gij richten de bloedstad? Ezechiël moet het vonnis bekend maken. De vraag: „Wilt gij richten, wilt gij richten?“ laat hem geen keus. God houdt aan de bloedstad de schuld voor, die ze op zich geladen heeft. Dit is het vonnis over Jeruzalem.

Ezechiël moet zeggen: Zo zegt de Here Jahwéh: o stad, die in haar midden bloed vergiet, zodat haar tijd komt, en die zich afgoden maakt om zich te verontreinigen; door het bloed dat bij vergiet, zijt gij schuldig; door de afgoden die gij maakt, zijt gij onrein; gij hebt uw dagen nabij gebracht en de grens van uw jaren bereikt. Het oordeel van de HERE over Jeruzalem is scherp. Wat een andere profeet, Nahum, de Assyrische hoofdstad Ninevé moest toeroepen, dat het een bloedstad was, dat krijgt Jeruzalem hier te horen.

Wat heeft Jeruzalem misdaan?

Heel veel. Ezechiël noemt allerlei zonden en hij besluit die opsomming met de indrukwekkende woorden uit vers 12: Mij vergeet gij, luidt het woord van de Here Jahwéh. In het volgende hoofdstuk horen we de HERE dit nog eens zeggen: ge hebt Mij vergeten en Mij achter uw rug geworpen.

Maar eerst wordt de aanklacht kort geformuleerd (vers 3-5). Daarna wordt de eeuwenlang opgestapelde schuld in bijzonderheden getekend (vers 6-16). En dan horen we van het smeltingsproces dat over Juda zal komen. Daarvan lezen we in het stuk dat met vers 17 begint.

Jeruzalem is vol van wanorde! De strijdende partijen hebben Juda tot een twistappel gemaakt. Het zoekt hulp bij Egypte en bij Babel. Het kijkt naar links en naar rechts, maar niet naar bóven. Het heeft de HERE vergeten. Het verontreinigde zich met afgoden en het bedreigde het leven van medemens.

Tussen de afkeer van God en de verdrukking van de naaste bestaat een verband. Dat kon Juda weten uit de thora, uit het onderwijs dat de HERE door de dienst van Mozes gegeven had. Helemaal in het begin van het prachtige boek Deuteronomium, in 1 : 17, lezen we het al: Gij zult in de rechtspraak de persoon niet aanzien; gij zult de onaanzienlijke evenzeer horen als de aanzienlijke; gij zult voor niemand vrezen, want de rechtspraak is van God.

Maar hoe ging het toe in Jeruzalem?

U leest het in vers 12: In u neemt men geschenken aan om bloed te vergieten; rente en woekerwinst neemt ge en met geweld zet ge uw naaste af.

Jeruzalem was schuldig.

Dat was ook onrein. Door de afgoden die het maakte, was het onrein.

Jeruzalem was als een jonge vrouw die op haar schoonheid vertrouwde (hfdst. 16).

Wat was de zonde van Jeruzalem?

We lezen in vers 6: Zie, de vorsten van Israël zijn er op uit zoveel mogelijk onschuldig bloed te vergieten. Dit bloedvergieten brengt met zich mee, dat het einde onherroepelijk komt.

En dat is nog niet alles. Eens hadden de twaalf stammen bij de bergen Ebal en Gerizim gestaan (Deut. 27). Zes stammen stonden aan de kant van de Gerizim en zes stammen aan de kant van de Ebal. De twaalf stammen, het hele volk Israël, waren daar. En daar hebben de stammen Amen gezegd op de vervloekingen die werden uitgesproken over allerlei geheime zonden, over kwaad dat in het verborgen gepleegd zou worden, niet bekend bij het brede publiek.

Zulk kwaad woekert nu in Jeruzalem voort als taai onkruid. „In u veracht men vader en moeder, in u doet men de vreemdeling geweld aan, bij u onderdrukt men de wees en de weduwe.“

Israël had barmhartigheid moeten bewijzen. Zelfs aan weggevoerde slaven (Deut. 23 : 15-16). Heel de thora is vol van de prediking, dat de HERE barmhartig is en dat Hij graag ziet hoe zijn eigen volk barmhartigheid bewijst. Israël moest bedenken dat het in Egypte een slavenvolk was geweest (Deut. 16 : 12). Daarom moest Israël het Pinksterfeest vieren met de Leviet, de vreemdeling, de weduwe en de wees.

Maar nu gebeurt in Jeruzalem alles wat de HERE haat, waar God een diepe afkeer van heeft. Hoe kon het zo ver komen?

Hoe het zo ver kan komen met Gods eigen stad, met Gods eigen volk, dat leren we uit het 12e vers: „Mij vergeet gij, luidt het Woord van de Here Jahwéh.“ Jeruzalem dacht niet meer aan de HERE. Jeruzalem vergat de HERE.

Over dat vergeten spreken ook Hosea en Jeremia. En we lezen er al van in Deut. 6: Neem u er voor in acht, dat gij de HERE niet vergeet, die u uit het land Egypte, uit het diensthuis, geleid heeft.

Als het Verbondsvolk de HERE vergeet, zullen alle mogelijke zonden uitbreken. Zo is het ge-

gaan in het Rijk van de Tien Stammen. In het boek Hosea klaagt de HERE: Mijn volk vergat Mij. Israël heeft zijn Maker vergeten. Waar liep het toen op uit? Vloeken, liegen, moorden, stelen en echtbreken. En elkaar verdrukken (Amos). Zo is het ook in het zuiden gegaan, in Juda en Jeruzalem. In de tempel. In de kerk.

Zo kan het nog. Mooie liturgie en knappe theologie kunnen het vergeten van de HERE camoufleren. De profeten openen ons oog voor de mogelijkheid in de uitverkoren stad te wonen en voor Gods aangezicht te staan en te denken daar veiligheid te vinden, terwijl we in de praktijk tonen de HERE vergeten te hebben. God vergeet, dat is maar niet een kwestie van een zwak geheugen, dat is God en zijn Woord negeren. Dat bedoelt de Schrift zovaak ze spreekt over het vergeten van de HERE: Hem negeren, niet rekenen met zijn wil, niet denken aan zijn Woord.

We horen vandaag veel klachten over criminaliteit, over onrecht, over huwelijksontrouw. Maar de diepste oorzaak is het vergeten van de HERE. Daar hoor je veel minder over, maar daar ligt de wortel van de ellende. Een volk, dat de bede uit de Troonrede geschraapt heeft, een gedoopte niets goeds te verwachten. Een natie die niet meer denkt aan het verbond met de HERE heeft Verbondsvolk dat God vergeet kan geen stand houden.

Dan baat godsdienstigheid niet. In Jeruzalem slachtten ze hun zonen voor de afgoden en op dezelfde dag bezochten ze de tempel van de HERE (Ezech. 23 : 39).

Als Gods volk de HERE vergeet, komt alle slechtheid uit het mensenhart naar buiten.

Als wij de levende God vergeten, Hem negeren, dan trappen we Hem op zijn Vaderhart.

Als we de HERE vrezen, kennen we dan geen ogenblikken, geen dagen, waarin we niet aan Hem dachten, maar onze eigen boze zin deden?

Er is voor al die zonden verging.

Want de HERE is barmhartig.

Er is verlossing in het bloed van Christus.

Vergeet niet een van zijn

weldaden!

De plaats van de vrouw in de gemeente

I. Het wereldse strijdmodel

Wie geen vreemdeling is in het kerkelijk Jeruzalem, weet dat het gesprek over de vrouw in het ambt onder ons in verschillende gemeentes gevoerd wordt. Wij zijn daarmee later dan andere kerken. Sommigen zullen dat met enige spot en bitterheid opmerken. Het is echter ook mogelijk op meer laconieke wijze met dit gegeven onze winst te doen en het gesprek over dit punt in alle behoedzaamheid en rust te voeren. Wie toch al bij de mode ten achter loopt, behoeft er zich ook niet door te laten opjagen. We kunnen trouwens ook leren van de ervaring die andere kerken met de vrouw in het ambt hebben opgedaan.

Een nadeel van ons laat-zijn met dit onderwerp is dat het hardop nadenken erover bij ons moet plaats vinden te midden van de bikkellharde emancipatie-strijd die op het ogenblik het maatschappelijk leven teistert. Andere kerken hebben het gesprek over de vrouw in het ambt in een vriendelijker sfeer kunnen voeren. Zij waren de polarisatie vóór. Wij daarentegen staan voor de noodzaak, onze meningsvorming met alle macht weg te houden uit en af te grenzen tegen het revolutionaire klimaat dat vandaag de man-vrouw-verhouding vergiftigt. Er zijn er die zeggen, dat dit revolutionaire klimaat er ook vroeger al was, enige tientallen jaren eerder, al kondigde wat nu een storm is zich toen aan als een zacht briesje. Zij die dit zo stellen, vinden misschien dat alle nadenken in de richting van 'de vrouw in het ambt' een uiting is van revolutionaire gezindheid. Dat is evenwel niet waar; we moeten en mogen onderscheiden. Zoals er in de geschiedenis een Reformatie en een Renaissance geweest zijn, gelijktijdig en in meerdere opzichten gelijkend en toch in de wortel verschillend, zo is er in onze eeuw van meet af aan een gelijkend en tegelijk verschillend nadenken over de positie van de vrouw geweest. Het één voortkomend uit revolutionaire geest, het ander uit een beter verstaan van de Schrift.

—o—

Alvorens over dit laatste te spreken — wat ons natuurlijk het meest interesseert — wil ik proberen iets typerends te zeggen over dat revolutionaire denken.

Kerkelijk Leven

Ik neem daarbij mijn uitgangspunt in een bijbelhoofdstuk dat 't ons niet gemakkelijk maakt, namelijk uit het begin van het boek Esther. Daar wordt ons verteld van de ongehoorzame koningin Vasthi, die met haar ongehoorzaamheid onze sympathie oogst. „Op de zevende dag (van het feest), toen het hart des konings vrolijk was van de wijn, beval hij... de zeven hovelingen die in de persoonlijke dienst van koning Ahasveros stonden, dat zij koningin Vasthi, met de koninklijke kroon getooid, in des konings tegenwoordigheid moesten brengen om de volken en de vorsten haar schoonheid te tonen, want zij was een bekoorlijke verschijning. Koningin Vasthi weigerde echter te komen op het bevel des konings...” (Esther 1:10-12). Op koningin-dag, zaterdagavond j.l., vond hier vlakbij in het Hilton-hotel de Miss-Amsterdam-verkiezing plaats. Rooie vrouwen hebben op het laatst deze happening van mooie vrouwen verstoord. Goed zo! zeiden mijn gespijkerbroekte dochters. En dat zeggen wij van koningin Vasthi ook: goed zo! En de jonge Esther, die straks in de plaats komt van koningin Vasthi, ontmoet bij ons even weinig sympathie als in 'de wereld een werkwillige ten tijde van een staking.

—o—

Toch, als wij zo hartelijk 'goed zo!' roepen, is er reden, onszelf te wantrouwen. Het is dan gepast, ons de vraag van de Meester te binnen te brengen: wat noemt gij Mij goed? Ik heb gezegd, dat dit voorval uit het boek Esther het ons moeilijk maakt. Het moeilijke bestaat hieruit, dat wij volkomen begrip kunnen opbrengen voor het fiere en verontwaardigde 'neel' van koningin Vasthi, die er stichtelijk voor bedankte om zich door de troebele ogen van halfdronken mannen te laten aftasten. Toch moeten we zeggen, dat de middelen van Vasthi middelen van geweld zijn. Hard tegen hard, zo is hier het spel. Stel je voor, je echtgenoot zó in het openbaar zo'n figuur te laten slaan! Dat is ook precies het wereldse van dit conflict. De mooie ver-

scheidenheid die de Schepper tussen man en vrouw gesteld heeft en waarmee Hij verrijking van het leven beoogt, is hier verworpen tot vijandschap en strijd. Een strijd, die vooral voor de vrouw dit zielige heeft, dat hij niets bijdraagt tot verbetering van haar lot. Ook in dit opzicht is het boek Esther leerzaam voor alle tijden. Want de man is en blijft de sterkste. Ook als hij de vrouw beledigd heeft en deze daartegen in begrijpelijke verontwaardiging onsteekt, is hij dat nog. Lees maar: „Indien het de koning goed dunkt, moge er een koninklijk besluit van hem uitgaan en het worde geschreven in de wetten van Perzië en Medië, zodat het niet herroepen kan worden, dat Vasthi niet meer voor het aangezicht van koning Ahasveros verschijnen mag en dat de koning haar waardigheid als koningin zal schenken aan een ander, beter dan zij. Wordt de verordening die de koning moge uitvaardigen, gehoord in zijn hele rijk — voorwaar, dit is groot! — dan zullen alle vrouwen aan haar mannen, van de aanzienlijkste tot de geringste, eer geven” (vss 19 en 20). Er is bij deze passage voor geen enkele man reden tot opluchting en voldoening, want op beschamende wijze treedt hier een baasschap naar voren, dat op de macht van de vrees gebaseerd is. Het recht van de vrouw wordt hier vertrappt onder de overmacht van de man. Dat zal ook het einde zijn van de emancipatie-strijd van onze eeuw. Hard tegen hard — dat moet de vrouw verliezen en bezuren.

—o—

Maar wat had Vasthi dan moeten doen? De koning z'n zin geven? Misschien gaan wij wel te veel van de acute conflict-situatie uit. Misschien moeten we terug naar de tijd daaraan voorafgaande, waarin ons Vasthi tegemoet zou kunnen treden als een vrouw, die aanleiding gaf tot dergelijke grofheden van de kant van haar echtgenoot. Het lijkt mij toe, dat in een goed huwelijk een dergelijk conflict niet zo plotseling zou kunnen ontstaan en niet zo publiek zou worden uitgevochten. Vasthi's weigering mag dan fier zijn, er zit ook een heleboel rancune en wraakzucht bij. Het is typisch het overkokend reageren van een vrouw die in haar huwelijk niet op tijd tegenspel geboden heeft aan haar man. Haar handelwijze lost dan ook niets op, maakt het alleen maar erger. Vasthi heeft geen bijdrage geleverd aan de verbetering van de positie van de vrouw, al is de wereld mogelijk in staat haar als een voorloper van de vrouwenbeweging te vereren. Merkwaardig, dat Esther, die we in het begin als opvolgster van Vasthi haast vanzelf voor een 'doetje' houden, bij dezelfde man veel meer bereikt heeft. Ook zij liet zich geen schrik aanjagen

(„dan zal ik tot de koning gaan ondanks het verbod”, 4:16), maar toch anders. Als verongelichte begon zij met de plaats van haar echtgenoot te erkennen. 'De koning Ahasveros heb ik altijd geëerd' Zo stelde zij 'zacht' tegenover 'hard' en... ze smeekte met haar volk of God dat zegenen wilde (4:15-17). Het vervolg van de geschiedenis toont ons koningin Esther als een ware evenknie van koning Ahasveros. Een vrouw, terecht een ambtsdraagster, die meer is dan 'n toegevoegde waarde van de man. Hier licht iets op van een der grootste geheimenissen van het Koninkrijk Gods: Wie zichzelf vernedert, zal verhoogd worden.

—o—

Het lijkt mij een zeer belangrijke vraag, langs welke weg het voor de vrouw komt tot medezeggenschap en ambtelijke verantwoordelijkheid. Gaat dat met behulp van het strijdmodel à la Vasthi of met behulp van het harmonie-model à la Esther? Met het harmonie-model bedoel ik dan de eerbiediging van de structuur die de Here God in het mensenleven gelegd heeft ten aanzien van man en vrouw, die er een 's van nevenschikking en onderschikking beide. (Ik zal het daar de volgende keer over hebben.) Leeft de vrouw in de kerk bij het strijd-model en zegt ze: moet je zien wat een puinhoop de mannen van de kerk gemaakt hebben! Het is hoognodig dat de vrouwen eens orde op zaken stellen! — daar is geen heil van te verwachten. Evenmin is het goed, wanneer de leuze van totale gelijkheid tussen man en vrouw wordt aangeheven. Want het is wel waar, dat sinds onze val in zonde de verscheidenheid van de schepping bij ons niet meer veilig is en wij die, in plaats van tot verrijking, tot beschadiging van elkaar gebruiken. Maar de oplossing kan nooit zijn, dat we die verscheidenheid dan maar botweg ontkennen.

Dat is revolutie, die niet alleen tegen de verworping, maar tegelijk ook tegen de schepping zelf in opstand komt. Revolutie weet geen raad met schepping en zondeval; die heeft alleen maar belang bij een vermenging van die twee tot evolutie. Revolutie en evolutie horen geestelijk bij elkaar. Het is werkelijk goed, dat we bij dit onderwerp de geesten leren onderscheiden. Daarvoor worden wij toch ook weer geholpen door het feit, dat de positie van de vrouw vandaag zo ongelooflijk fel aan de orde wordt gesteld. Ik zei, dat dat een nadeel was en bedoelde, dat we zo gemakkelijk in die felle polarisatie worden meegenomen. Maar het voordeel is, dat we nu gemakkelijker dan vroeger de geest van de revolutie door haar felle opstelling kunnen onderkennen. Zo mag het nooit, weten we.

Volgende week verder.

T. HOEKSTRA — ZWOLLE

Het „gevaarlijke” boek (3)

(uw kind leest het!)

Wat doe je met dat boek?

De vorige keer heb ik beloofd nog iets te zullen vertellen over de manier waarop tegenwoordig veel boeken, met name verhalen, in de klas worden behandeld.

Om u een beetje duidelijk te maken hoe dat kan gaan, heb ik naar een voorbeeld gezocht. Het liefst zou ik een verhaal nemen, b.v. Gezinsverpleging van Jan Wolkers, maar dat zou wel erg veel ruimte van „Opbouw” vragen. Daarom kies ik maar een verhaal dat u kent, nl. de gelijkenis van de Verloren Zoon; veel moderne verhalen kunnen trouwens als gelijkenissen worden behandeld, zij het dan wel, dat zij zelden uit een geest voortkomen die bijbels genoemd mag worden. Maar die geest, die wereldbeschouwing, komt bij zo'n manier van literatuurstudie onvermijdelijk naar voren. En het gaat er nu om dat u enige begrip krijgt van de moderne analysemethode.

Voor alle zekerheid wil ik opmerken dat ik deze gelijkenis niet als voorbeeld heb genomen omdat ik die op hetzelfde niveau plaats als onze „menselijke” letterkunde; u mocht eens denken dat ik profaan ga worden.

De verloren zoon

U vindt het verhaal in Lukas 15. Het is overbekend en toch, mede in verband met dit artikel, heb ik het kortgeleden nog eens met een klas besproken. Het is een echt verhaal, een vertelling. Nergens wordt ons gezegd, dat het allemaal letterlijk zo gebeurd is. U wilt zeggen dat het duizenden keren zo gebeurd is? Dat komt straks!

Het eerste wat ik vraag, is: Wat gebeurt er nu allemaal in deze geschiedenis? De bedoeling is dat de voornaamste gebeurtenissen op een rijtje worden gezet en dat mogelijke verbanden tussen verschillende gebeurtenissen duidelijk worden. Omdat het zo'n overbekend verhaal is, noem ik alleen kort de hoofdzaken: de jongen gaat weg, raakt in moeilijkheden, komt tot inkeer, gaat terug, wordt door zijn vader hartelijk ontvangen, maar de oudste zoon wil niet aan het feest meedoen. Licht ergens een verband? Ja: door zijn misère komt de zoon tot het inzicht: „Ik heb gezondigd”.

Er is natuurlijk veel meer over te zeggen, maar ik vrees dan uw be-

langstelling te verliezen.

Gewoonlijk stellen we ook de vraag: Hoe lang duren de verschillende gebeurtenissen en hoeveel tijd wordt eraan besteed om ze te vertellen? Wat krijgt dus de meeste aandacht? Het blijkt dat er in ons verhaal afwisselend kort en uitvoerig wordt verteld: de reis en het verkwalen van het geld worden in enkele woorden genoemd, de gedachten van de zoon krijgen veel meer aandacht, de terugreis wordt ook alleen maar vermeld, maar de rest wordt weer uitvoerig beschreven, speciaal door de personen sprekend, met hun eigen woorden, op te laten treden. Het belangrijkste is kennelijk: de inkeer, de reactie van de vader en de houding van de oudere broer.

Andere vragen, die soms zinvol kunnen zijn, zal ik nu alleen maar opsommen: waar spelen de gebeurtenissen zich af, zijn er parallellen of contrasten en hebben die een functie in het geheel van het werk? Wie zijn de hoofdfiguren en wat komen we te weten over hun karakters? We staan natuurlijk stil bij het taalgebruik, het verband met de tijd waarin het werk is ontstaan en eventueel ook het verband met ander werk van de schrijver. Maar het belangrijkste is vooral dat wij ons gaan afvragen: welke „motieven” en welk „thema” vinden we in dit verhaal?

Motieven: Waar heb ik dat meer gehoord?

De zoon vraagt niet vriendelijk aan zijn vader om geld: hij EIST waar hij RECHT op heeft. Hier is iets mis in de verhoudingen: het motief van het „generatieconflict”. U vindt het in talloze streekromans, en in moderne literaire werken. Een volgend motief is dat van de zucht naar avontuur en zelfstandigheid: Dag vader, en dag moeder! In een klas kunnen daar mooie gesprekken over ontstaan. „Motieven” zijn herkenbare elementen we hebben ze meer ontmoet, of kunnen ze tegenkomen in andere literatuur, maar ook in ons eigen leven!

Nog enkele van die motieven? Armoede na rijkdom (wijntje en trijntje?), nood leert bidden, de liefhebbende en vergevingsgezinde vader (die zijn zoon al van verre zag aankomen!), de jaloerse broer (voor sommigen nu misschien het type van de bekrom-

pen, kleinburgerlijke sukkel die niet eens het lef heeft gehad de wereld in te trekken).

En wat is nu het belangrijkste in dit verhaal?

In de vorige paragraaf hebben we al geconstateerd: de zoon komt met berouw tot zijn vader en wordt met vreugde ontvangen. De houding van de broer wordt afgekeurd.

Eigenlijk begint het nu pas goed!

Het belangrijkste „motief”, de grondgedachte, noemen we ook wel: het „thema”. We vragen ons af: wat heeft de schrijver met dit verhaal willen uitdrukken? Deze gelijkenis komt uit de bijbel, Jezus heeft ons met een voorbeeld een algemene waarheid willen leren. Wij proberen nu die algemene waarheid in eigen woorden weer te geven. Vanuit de klas kreeg ik omschrijvingen als: je moet iemand die verkeerd gedaan heeft, met begrip tegemoet treden, en: je ouders staan altijd voor je klaar. Maar tenslotte kwam dan toch: Alle mensen kunnen altijd bij hun vader, God, terecht.

Wat wij nu gedaan hebben, zal u misschien niet eens als erg nieuw, als modern, voorkomen.

De onderwijzer op de lagere school heeft ons datzelfde al geleerd, en de dominee doet het ook in zijn preek: er zit een algemene waarheid achter dit verhaal: Het gaat maar niet om één zoon die bij zijn vader terug kan komen, maar dit geldt voor alle mensen. Onze Vader, God, verlangt ernaar dat ook wij van onze verkeerde weg terugkomen naar Hem toe!

De gelijkenis moet „geabstraheerd” worden, d.w.z. weggetrokken van het éne concrete voorbeeld naar de algemene waarheid die erachter ligt.

Ook in de literatuur

Verhalen en romans kunnen behandeld worden, alsof het gelijkenissen zijn: wij kunnen „abstraheren”, d.w.z. naar de algemene gedachte zoeken die erachter ligt. De titel kan soms al een aanwijzing zijn. Een roman over moderne jeugd, geschreven door A. Rutgers van der Loeff-Basenau heet: Alleen tegen alles. Het kan natuurlijk zijn dat de titel pas duidelijk wordt, nadat u het boek gelezen hebt. Soms ook wordt de titel in het boek zelf verklaard, zoals in „De Werkers van het elfde uur” door Bruce Marshall; abbé Gaston, oud en invalide, wordt afgeschoven naar een nonnenklooster en onderweg, in de trein, (ik citeer nu) „meende hij te gaan begrijpen waarom de werkers in de wijngaard allemaal een tiending kregen, of ze nu de hitte van de dag gedragen hadden of niet.

De heer Hoekstra is leraar Nederlands aan het Carolus Clusius College te Zwolle.

Hij geloofde dat het was, omdat zo veel van de arbeid zijn eigen beloning was. Hij beseftte plotse-ling dat hij als priester zeer gelukkig was geweest.”

Er is een boek met besprekingen van literaire werken vanuit een christelijk perspectief, het heet „Uitgelezen”. Als thema's in de boeken van W. F. Hermans worden daar genoemd:

De mens staat alleen, wezenlijk contact is onmogelijk.

Ook de familieverhoudingen zijn krachteloos.

Goede bedoelingen hebben een negatief resultaat.

De mens is nietig, zijn bestaan is zinloos.

De mens wordt geleefd door het toeval.

Het leven is een chaos, waarin de mens er beroerd aan toe is, en waarin hem alles mislukt.

De mens tracht wel aan de chaos te ontsnappen, maar dat kan alleen maar tijdelijk; hij houdt zichzelf ermee voor de gek.

Tenslotte citeer ik nog uit de inleiding bij „Verhalen na '60” door M. Hartkamp: „Algemeen aanvaarde waarden als eerlijkheid, naastenliefde, regelmatige arbeid en bescheidenheid worden bespottelijk gemaakt.”

Ik neem aan dat u nu wel beseft dat boeken inderdaad „gevaarlijk” kunnen zijn.

Het nut van bewust lezen

Als wij een boek lezen, laten wij ons meeslepen in een andere werkelijkheid. De schrijver weet „spanning” aan te brengen, wij voelen ons nauw betrokken bij wat er in het boek gebeurt en we kunnen soms met een schok tot de ontdekking komen dat ons moreel oordeel helemaal uitgeschakeld of „omgeschakeld” is. Wij kiezen de partij van de misdadiger of zelfs van de moordenaar: als de sadistische, perverse fabrikant die zijn ondergeschikten heeft uitgebuit en hun dochters heeft misbruikt, door een woedende menigte arbeidersvrouwen letterlijk aan flarden wordt gereten, kan dat onze volledige instemming krijgen, als de schrijver ons maar op de juiste manier weet te beïnvloeden. Wij kennen toch allemaal de ervaring dat wij met grote innerlijke spanning een persoon in een boek hebben gevolgd? En sommige beschrijvingen van seksuele handelingen hebben ons wel eens zo geboeid dat wij ons daarna niet aan een gevoel van schuld konden onttrekken.

Zo zal een lezer ook de invloed

ondergaan van de totale gedachtenwereld die achter een bepaald boek schuilgaat, zeker als die daarin voortdurend, maar onopvallend, verborgen, aanwezig is. En dan is het nuttig dat wij ons bewust worden van die gedachtenwereld en levensbeschouwing. En daarom is het goed, soms zelfs noodzakelijk, dat wij welbewust zoeken naar wat „motieven” en „thema” heet.

Daarmee kunnen we die onbewuste beïnvloeding tegengaan.

Lezen is geen vrijblijvende zaak!

Als wij dan geprobeerd hebben de ideeën, de wereldbeschouwing achter het boek, bewust naar voren te halen, in woorden weer te geven, zullen we niet meer ontkomen aan een beoordeling. Ik geloof dat ik daar nu niet verder op in hoeft te gaan; alleen wil ik, wellicht ten overvloede, nog eens zeggen dat die beoordeling in de klas ook hoort te gebeuren, maar dat ouders hier een eerste taak t.o.v. hun kinderen hebben. U hebt bij de doop niet alleen beloofd uw kinderen te dóen onderwijzen! In het gezin moeten de kinderen leren hoe zij de geesten kunnen beproeven.

Nog wat informatie en adviezen

Er zijn verschillende boeken met besprekingen van literaire werken. Eén heb ik al genoemd: Uitgelezen, deel 1 en 2, onder redactie van het Christelijk Lektuur Centrum, uitgever: Nederlands Bibliotheek en Lektuur Centrum, 's-Gravenhage.

Er verschijnt nu ook een tijdschrift van dezelfde naam; ik kan u aanraden u te abonneren.

Veel informatie en ook inzicht in het moderne levensgevoel kunt u opdoen uit: Een boos en overspelig geslacht door G. Slings. Uitgever: Oosterbaan & Le Cointre, Goes.

Moderne verhalen kunt u lezen in: Kort Geding, door J. J. Oversteegen en in het al genoemde: Verhalen na '60, door M. Hartkamp, beide uitgegeven bij Van Gennep, Amsterdam.

Wilt u iets meer weten over een bepaalde schrijver, dan kunt u o.a. heel aardig terecht bij werkjes, uitgegeven door Versluys in Amsterdam: In contact met het werk van moderne schrijvers. (Wolkers, Mulisch, Hermans, Ruysseleinck, Lampo, Raes.)

Sommige scholen abonneren zich op de z.g. „Bulkboeken”, dat zijn boeken op kranteformaat. Helaas moet ik u een abonnement daarop afraden, gezien de bedenkelijke keuze die de uitgevers hebben gedaan. Ik weet dat op een bepaalde school heel wat protesten van ouders zijn binnengekomen, juist vanwege die Bulkboeken.

Tenslotte: het meest binnen uw bereik liggen de schoolboeken van uw kinderen en de aantekeningen die zij over gelezen boeken hebben gemaakt. Waarom zou u daar niet eens in kijken? Een gesprek met uw kinderen, over die boeken, zal uitermate zinvol kunnen zijn. De moderne literatuur raakt ons allemaal, daarom zou op wijk- of gemeenteavonden daar ook wel eens aandacht aan besteed kunnen worden.

Ook nu eindig ik weer met een gedicht; het is van Jan Wit:

Zeven maal zeventig keer
heb je de tijd
om gissend en missend, door
schande en schade
wijs, te ontkomen aan de kwade
droom van de wenteltrap
eeuwigheid.

Dit is de tijd, de tijd om te
zorgen,
zorgende staan met je rug naar
het vuur,
bloot aan de dood, in het leven
geborgen,
lezen de schaduwen van
morgen
spelender-, spellenderwijs op
de muur.

Dit is de tijd. God zelf staat
zonder
zich te verroeren andersom.
Dit is de tijd. Er gebeurt geen
wonder,
maar Hij telt langzaam van één
tot honderd,
tot honderdtien... en dan:
„Ik kom”.

Terug van „Dronten”

Het zou ondanikbaar zijn als we, terug van „Dronten”, daarover niets in Opbouw schreven. Want het was een heerlijke „dag”. Niet minder dan ruim drie duizend volwassenen, een duizend jongeren en een paar honderd crèche-candidaatjes waren daar bij elkaar!

Het was alles bijzonder fijn.

Ik denk in de eerste plaats aan

D. W. L. MILO — VIERHOUTEN

De namen van mijn kinderen

Ergens in het land hebben we goede vrienden. Als ik er kom loop ik graag naar een kast, waar een tegel staat waarop een gedicht werd geschilderd. Dat gedicht spreekt me toe. Het heet „gebed voor mijn kinderen” en is van Geeske Le Grand, die in Afrika woont.

Dat gedicht is universeel en uitermate christelijk. Het kon even goed door u of mij zijn gebeden, als wij onze gedachten zo fijnzinnig onder woorden zouden kunnen brengen. Want de zorg over de volgende generatie groeit de meesten van ons boven het hoofd. Wij allen, de goeden zelfs te na gesproken, hebben dagelijks te maken met onze Vader in de hemelen terzake van onze kinderen, die tenslotte Zijn kinderen zijn.

En luister daarom eens mee naar dit gebed van een Afrikaanse moeder, dat ons gebed kan zijn:

*Ik leg de namen van mijn kinderen in Uw handen —
graveer Gij ze daar in met onuitwisbaar schrift.
Dat niets of niemand ze meer ooit daar uit kan branden
ook niet als Satan ze straks als de tarwe zift.*

*Houdt Gij mijn kinderen vast als ik ze los moet laten
en laat altijd Uw kracht boven hun zwakheid staan.
Gij weet hoe mateloos de wereld hen zal haten,
als zij niet in het schema van de wereld zullen gaan.*

*Ik vraag U niet mijn kinderen elk verdriet te sparen
maar wees Gij wel hun troost, als ze eenzaam zijn en bang.
Wil om Uws naams wil hen in Uw verbond bewaren
en laat ze nooit van U vervreemden, nooit, hun leven lang!*

Ik leg de namen van mijn kinderen in Uw handen. Amen.

— o —

Soms vraagt u zich af, of er wel ooit een tijd is geweest waarin ouders verder van hun kinderen stonden dan vandaag. Er is een volkomen spraakverwarring tussen deze generaties. De ene verwijt de andere, dat die niet in de beproefde oude paden wenst te wandelen. De andere verwijt de ene, dat die beproefde paden wel beproefd maar geen paden zijn. De een wordt verteerd door zorg, om de zorgeloosheid van de ander; de ander smart het, dat de een zo onder zijn zorgen lijdt. Beiden willen elkander geen pijn doen; maar beiden kunnen niet anders dan pijn doen. En dan spreken we nog van families, waar gesproken en geluisterd wordt. Er zijn ook gezinnen waar niet meer geluisterd, maar gezwezen, geraasd of gevloekt wordt.

het werk van de organisatoren. Hoe hebben die het voor elkaar gekregen alles zo tot in de perfectie te doen marcheren? Ze hadden een compleet „draaiboek” voor de gang van zaken opgesteld en daarnaar werden alle onderdelen van het programma vlot en soepel à la minute afgewerkt. De sprekers hielden zich precies aan de hun ter beschikking gestelde tijd — op één uitzondering na! Maar die boosdoener is na afloop daarover terecht door prof. Jager behoorlijk gekapitteld!

Het was een puur genot naar de drie sprekers van de morgen te luisteren. Welk een verschil tussen die drie! En — welk een

éénheid! Echte pluriformiteit. Eerst de fijnzinnige meditatie van Huizinga. Een stuk om nog eens en nog eens na te lezen. En toen de concrete, recht op de man afgaande, oproep van Stolk. En ten slotte de bezonnen en bezonnen wijsheid van Vrijmoeth. En 's middags het warme, recht uit het hart komende appel van Mevr. Godschalk om aan de dwizenden kinderen te denken die nooit van de Heiland hebben gehoord. Aangrijpend was het vraaggesprek van Ad de Boer met de heer Frinzel over de „drugverslaving”.

Iets heel bijzonders was de zang onder de leiding van Ir. J. Mulder met zijn koor en muzikanten. Wat

We hoeven niet meer te spreken over de welvaart, de jeugdlonen, de onafhankelijkheid, de inspraak, de vrije opvattingen, de grote monden, de pil voor kinderen boven 12 jaar, de opgevoerde sexualiteit, de slechte voorbeelden en de rest. Al deze dingen zijn bijverschijnselen, die de zaak wel duidelijker maar niet anders maken. De hoofdzaak is, dat daar een kloof komt tussen onze opgroeiende of volwassen kinderen en God de Heere. Dat ouders wakker liggen omdat hun meiskes met de pil op zak lopen is goed; maar dat ouders wakker liggen omdat ze de vreze des Heeren niet meer bij hun kroost aantreffen is beter.

Hoe komt dat? Wat zit daar achter?

Nog maar kort geleden was het antwoord binnen handbereik: dat komt, omdat de kinderen in hun ouders de vreze des Heeren niet hebben opgemerkt. Wanneer ouders maar teer zijn in de omgang met onze hemelse Vader, dan nemen kinderen die eerbied vanzelf over. Vooral wanneer ze leren dat vreze slechts betekent: bezorgdheid om Hem te krenken.

Maar zo liggen de zaken vandaag niet, dacht ik. Ook volkomen eerlijke, Godvrezende gezinnen hebben de zorg, hierboven omschreven. Ieder die de Heere vreest wordt — door zijn buurman, door de straat, door de collega's, ja door zijn eigen kinderen — voor huichelaar aangezien. Bidden voor je dagelijks brood, terwijl het overvloedige brood in de vuilnisbak gaat — is dat niet absurd? Rekening houden met de wetten van een God, die nooit iets van Zich laat horen — is dat niet absurd? Je vertrouwen stellen in vage beloften — is dat niet absurd? Danken voor je dagelijks brood, dat je met eigen handen en zweet hebt verdiend — is dat niet absurd? Je gezin in een andere richting dringen dan de grote meerderheid als juist ziet — is dat niet absurd?

Zo gaat dat verder. De Heere danken dat je in de kerk bent geboren, gedoopt en opgevoed — wel, is dat het danken waard? Is die kerk zo'n begeerlijke zaak? Gemeenschap der heiligen onderhouden? Voor de jeugd hoeft het vaak niet: zo heilig zijn die heiligen nu ook weer niet!

—o—

En toch. Laten we samen vaststellen, dat de jeugd het vandaag ontzaglijk moeilijk heeft. Moeilijker dan wij het ooit hadden. Moeilijk vooral met een christendom, dat versmald is tot kerkelijke leefregels en gewoonten, die lang niet altijd gelijken op de lijnen van Gods koninkrijk.

De jeugd ziet daar doorheen en terecht. De jeugd wil eerlijkheid en terecht. De jeugd vraagt moed en geen wanhoop. De jeugd ziet de Westerse cultuur op de puinhopen van twee wereldoorlogen zitten. De jeugd ziet een deel van de wereld zich vol vreten, terwijl twee delen van de wereld te kort komen. De jeugd ziet dan ook weinig toekomst, die de moeite waard schijnt. En vooral: onze jeugd ziet de kerkelijke kruitdamp op alle kerkelijke slagvelden hangen; ze zou wel eens vreedzame mensen willen zien: zachtmoedigen en nederigen, vrede-stichters en rechtvaardigen. U bedoelt: met het geloofsoog zien? Jazeker, maar het natuurlijke komt eerst, zei Paulus, pas daarna het geestelijke.

heeft die man daarvoor een werk gedaan! Het niet minder dan 28 pagina's tellende programma-boekje „Ontmoeting” geeft daarvan een indrukwekkend bewijs. En behalve dit boekje kregen de elkaar „ontmoetenden” ook nog, in een keurig uitgevoerde brochure, de tekst van de morgen-referaten — een taak! — mee naar huis!

Ik zou nog veel meer kunnen en willen vertellen over die „dag”. Over de lange, boeiende pauze over de vele stand's waar men kennis kon maken met allerlei kerkewerk; over de „happening” van de jongens en meisjes met hun muziek en zang; over die heel velen die zich ingespannen

hebben om elk facet van de „ontmoeting” tot zijn recht te doen komen; over de perfecte leiding van ds Van Oene... Maar ik moet eindigen. Laat ik nog één ding memoreren. We zongen ten slotte van ganser harte:

Looft Hem, die aard' en hemel schiep
doordat Hij in de aanvang riep.
Een nieuwe schepping brengt
Hij voort,
in de voleinding, door zijn
Woord!

En voorts: Tot ziens in...!

(Wegens plaatsgebrek moest dit artikel vorige week blijven overstaan.)

En alsof het zo moet zijn: in tijden van kerkelijke verdeeldheid en onrust, van huichelachtige maskers en van ontmaskerde huichelarij — spreekt de Satan ook een woordje mee, slaat zijn slag. De jeugd wordt letterlijk gezift als de tarwe: wat te licht bevonden wordt waait weg. Wat niet sterk op zijn benen staat valt om. Wie zijn levensbeslissingen uitstelde komt niet meer aan beslissen toe.

—o—

Dan is er maar één wapen over voor ouders, die dat zien. Die ouders slaan alarm bij de God van het Verbond. De Heere garandeert immers zijn genade voor de gelovigen en hun kinderen, plus „die daar verre staan”. Ouders die alarm slaan, die hun bekommernissen op Hem werpen, zijn gelukkig te prijzen. Want ze hebben goede grond om te staan: Gods eigen beloften. Hij verlaat niet wat Zijn hand begon. Zijn beloften zijn trouw. Hij kan en wil en zal in nood — al dreigen onze kinderen geestelijk dood te gaan — volkomen uitkomst geven. Hoe? Op talloze manieren — dat kunnen we gerust aan Hem overlaten. Wat Hij aan ons overlaat is: Hem aan te lopen als een rivier, Hem zijn eigen beloften onder het oog brengen, Hem aan zijn woord houden. De Heere houdt er van, dat we Hem aan zijn beloften herinneren!

En kijk nu eens terug naar dat „gebed voor mijn kinderen”. We leggen de namen van onze kinderen, Jan, Piet, Marietje, in Zijn handen. Dat is die mooie zin uit het Joodse avondgebed, die u in psalm 31 vindt; de zin die ook de Heiland aan het kruis uitsprak. In Uw handen beveel ik mijn kinderen aan. Daar zijn ze in goede handen. Daar zitten ze goed.

Want eenmaal sprak God de Heere door Jesaja tot zijn volk: „kan een moeder haar zuigeling vergeten? Nu, Ik vergeet u niet. Ik heb u in mijn handpalmen gegraveerd”. In de handpalmen gegraveerd — dat is wat! Hebt u een tatoeëring wel eens zien veranderen? Nooit immers. U kunt een aantekening in uw agenda maken, u kunt een cijfer op uw mouw schrijven; maar wat in uw huid gebrand is dat wast al het water van de zee niet af.

„Simon, Simon”, zei de Heiland eens, „de Satan heeft jullie willen ziften als de tarwe — maar Ik heb voor het behoud van uw geloof gebeden”. Dat is afdoende. Laten wij Hem navolgen.

„Opvoeden”, zei een oude dame eens tegen me, „is loslaten”. We krijgen onze kinderen om ze terug te geven. Tussen dat ontvangen en dat teruggeven, tussen vastnemen en loslaten, zit onze christelijke opvoeding, ons Godzalig voorbeeld. Daarna is het te laat voor opvoeden. Als wij ze moeten loslaten moet de Heere ze vasthouden — willen ze niet voor goed verloren lopen. Want Hij kent hen, weet hun fabriek: zwak en stoffelijk. Maar Hij is oneindig sterk, halleluja, en Hij is Geest!

„De wereld zal u haten”, leerde de Heiland zijn discipelen, ons. Als wij maar deel van de wereld waren deed ze dat niet. Maar als de wereld ons haat, onze kinderen haat, is dat omdat wij niet van deze wereld zijn. Geen deel aan haar hebben, niet naar haar pijpen dansen. Nu, dat is toch geen schande voor God? Integendeel. En als onze kinderen in een zwak ogenblik mee dreigen te gaan in de dagorde van deze wereld — op ons gebed kunnen ze elk ogenblik in de nek worden gegrepen. Van Hoger Hand.

Dat kan lijden betekenen. Voor ons, voor onze kinderen. In dat geval mogen wij het lijden van onze Heiland aanvullen, meedragen. Zulke lijden kan ons vertroostend sterken in de zekerheid: dat God met ons is. En dan staan we niet alleen.

Want hoe ver we afdwalen — we dragen Gods beloften aan ons voorhoofd. We zijn bij onze naam geroepen, als Gods eigendom. Wij, gedoopten. En wij, kinderen van gelovigen. En wij, kinderen van gedoopten. Zodra wij ons de Vadersnaam herinneren staat Hij voor ons klaar. Dan herinnert Hij Zich, dat we bij Hem behoren; omdat wij het ons herinneren.

Er was eens een volk vier honderd tachtig jaar van God vervreemd. Het volk was zwart van slavernij, ziek van afgoderij. Maar de Heere herinnerde het Zich, keek er naar om. En toen ze zich Zijn naam niet herinnerden, refereerde Hij aan hun voorouders, wier namen ze nog wel kenden: Abraham, Izaäk en Jacob. Hij was de God van hun voorouders en daarom hún God.

Zo zullen ook eens onze verre nakomelingen — misschien wel zwart van slavernij en kapot van afgoderij — zich onze namen herinneren. En zich herinneren dat wij, die deze namen droegen, de knieën bogen voor de God van Abraham. En de weg zoeken, die wij gingen: met opgeheven hoofd, door U door U alleen, om 't eeuwig welbehagen Gods.

Zo leg dan 's avonds de namen van uw kinderen in Zijn handen. Het zal u welgaan. Het zal hun welgaan.

Over „de onsterfelijkheid der ziel” (3)

Deze klare uiteenzetting van Hermann Cremer over de betekenis van *athanasia* bracht mij een stuk verder.

Het stond van toen af voor mij vast dat de *onsterfelijkheid* opgevat als een *kwaliteit*, een *blijvende eigenschap der ziel* een heidens begrip is. En dat de bijbel spreekt van een onsterfelijkheid van de GEHELE mens die de GELOVIGEN, en alléén zij, *ontvangen*, „aandoen” bij de wederkomst van Christus, bij de wederopstanding der doden.

Deze opvatting van de „onsterfelijkheid” is, voor zover ik weet, door de „vrijgemaakten” algemeen aanvaard.

Ik heb er vele malen over geschreven en gesproken. En als ik op bovenstaande wijze deze term duidelijk uitlegde heb ik nooit tegenspraak ondervonden.

Ze werd, zoals ik later merkte en nog nader zal aantonen ook door andere jongere gereformeerde theologen van harte gedeeld. Laat ik ter nadere illustratie van wat ik tot dusver betoogde hier nog wijzen op wat dertig jaar nadat ik over de idee van onsterfelijkheid aan het tobben was, prof. Jager over 1 Kor. 15:53 schreef.

Hij merkt daarbij eerst op dat het in dat woord van Paulus gaat over de *gelovigen*. Over het lot der goddelozen spreekt hij daar niet. Voor zover de gelovigen de wederkomst van Christus beleven zullen zij een verandering ondergaan. „Nu reeds is er een verandering van de mens-binnen. Maar dan zal ook het lichaam verheerlijkt worden, vgl. 2 Kor. 3:18, Fil. 3:21.” Dat is noodzakelijk, „omdat het verderfelijke het onverderfelijke niet kan beërven. Het is noodzakelijk naar Goddelijk bestel. Dit verderfelijke moet onverderfelijke als een kleed aantrekken en dit sterfelijke lichaam zich bekleden met onsterfelijkheid.”

Prof. Jager waarschuwt dan voor de nieuwsgierigheid die speculeren wil over de *wijze waarop* dit „bekleden” van het sterfelijke lichaam met onsterfelijkheid zal plaats vinden en zegt dan letterlijk: „Van een onsterfelijke ziel weet Paulus en de Schrift niet. Van natuurlijke onsterfelijkheid wil hij evenmin weten. God geeft onsterfelijkheid en onverderfelijke aan hen, die door het geloof

deel hebben aan Christus die leeft tot in eeuwigheid.”

Tot zover prof. Jager.

★ ★ ★

De onduidelijkheid, het misverstand dat er ten aanzien van het begrip „onsterfelijkheid” ontstond vindt één van zijn oorzaken in het niet scherp onderscheiden tussen „onsterfelijkheid” en „onvernietigbaarheid” van de mens.

Het is een schriftuurlijke waarheid van de eerste orde dat een mens *onvernietigbaar* is.

Dat is een aangrijpende gedachte. Als ik een pas geboren kind zie komt altijd de gedachte daaraan bij mij op! Dat pas op de wereld verschenen wezentje zal nooit uit Gods wereld verdwijnen, het kan daaruit niet worden geannuleerd, het blijft eeuwig bestaan!

Maar — en dat is iets waaraan we te weinig denken — dat „bestaan” is van nature een „doodsbestaan”. Alle mensen worden volgens de Heilige Schrift als „doden” geboren en ze blijven, als er geen wonder met hen gebeurt, tot in eeuwigheid „doden”. De bijbel spreekt in deze duidelijke taal. Paulus schrijft nadrukkelijk dat de gelovigen eertijds, vóór ze tot het geloof kwamen, „dood” waren door de misdaden en de zonden. En dat God, hoewel wij „dood” waren door de overtredingen ons, d.w.z. de gelovigen, levend gemaakt heeft. (Ef. 2:1, 3). En hetzelfde schrijft Paulus ook in de brief aan de Colossenzen. „Ook u — zo lezen we daar — heeft Hij (namelijk God), hoewel gij *dood* waart door uw overtredingen en onbesnedenheid naar het vlees, levend gemaakt met Hem (namelijk Christus), toen Hij al onze overtredingen kwijtschold.” (2:13). Volgens de Schrift worden dus alle mensen als „doden” geboren en — als ze niet met Christus worden levend gemaakt — *blijven* ze doden. Ze groeien op als „doden”. Ze werken, trouwen, krijgen kinderen als „doden”. En keren ten slotte als doden weer tot stof, geven de geest, blazen de laatste adem uit en worden als „doden” begraven.

En dan zijn en blijven ze „doden” tot in eeuwigheid! Tussen hun „sterven” en de wederkomst van

Christus als lichaamloze „doden”. En daarna breekt voor hen de laatste fase van het dood-zijn aan. Zij komen dan als mensen-met-een-lichaam in de buitenste duisternis waar weinig is en knersing der tanden. Daar en dan is de dood in zijn definitieve, onvoorstelbaar verschrikkelijke fase gekomen. Hij is dan voleind.

Wanneer we dit alles goed hebben verstaan begrijpen wij dat er voor hen die *niet* verlost zijn door het bloed van Christus en levend gemaakt door zijn Geest van „onsterfelijkheid” eenvoudig geen sprake kan zijn. Zij „sterven” alle dagen en gaan van dood tot dood steeds voort tot dat hun dood-zijn bij Christus’ wederkomst volkomen wordt.⁷⁾

★ ★ ★

Wanneer we dit alles hebben overwogen komt van zelf de vraag bij ons op: wat is nu eigenlijk de dood van een mens?

De situatie is zo dat we bij het denken en spreken over de dood, ik mag wel zeggen, bijna altijd, alleen het oog hebben op het „sterven”. Of, om het in de taal van de Schrift te zeggen, op „het geven van de geest”, het „wekeren tot het stof”, het „verzameld worden tot het voorgeslacht”. Of, zoals wij zeggen: „het uitblazen van de laatste adem”, het „overlijden”.

In feite is dit heel erg oppervlakkig. Want zoals we nog zien zullen: het sterven, het beëindigen van ons aardse leven, is niet meer dan een *bijverschijnsel* van de dood.

Het wezenlijke van de dood is namelijk dat de goede verhouding, de „gemeenschap” tussen God en de mensen verbroken wordt, verbroken is. Of, om het anders te zeggen: dat ze in staat van vijandschap ten opzichte van God verkeren. In Rom. 5 spreekt Paulus ervan dat de gelovigen, vóór zij tot het geloof kwamen, „vijanden” van God waren. Dát is hetzelfde als dood zijn.

Deze breuk van de gemeenschap met God, dus deze eigenlijke dood, heeft katastrofale gevolgen voor héél het menschenleven. Want ten gevolge van de verbroken gemeenschap met God worden ook de verhoudingen tussen de mensen kapot gemaakt. Onbegrip, wantrouwen, jaloersheid, egoïsme, zelfzucht, haat en vijandschap tussen de mensen onderling zijn uitsluitend en alleen het gevolg van de verbroken verhouding met God. Ze zijn alle *secundaire* doodverschijnselen!

Maar ook hiermee is nog niet al-

7) het „sterven”, het „dood-zijn”, vooronderstelt dus het „bestaan”. Dood-gaan is niet vernietigd worden. Om te kunnen sterven, om te kunnen dood-gaan, moet een mens juist bestaan. En ná gestorven te zijn en dood te zijn gegaan blijft een mens voortbestaan.

les over de dood gezegd. Daardoor is namelijk ook de verhouding tussen de mens en de hem omringende „natuur” ontworcht. De aarde brengt dorens en distels voort. De mensen moeten in „het zweet huns aanschijns” zwoegen om brood te kunnen eten. Wilde dieren, grote en kleine (bacillen!) bedreigen de mens. Er komen aardbevingen, overstromingen en allerlei natuurrampen. Meer dan ooit worden we nu geconfronteerd met milieu- en zeevervuiling, ontbossing, energie-tekorten en andere verschrikkingen van de „natuur”. Deze laatste verschijnselen zijn het werk, het slechte en dwaze werk van de mensen. De mensen dragen daarin hun dood-zijn op de „natuur” over — met als resultaat dat hun eigen dood-zijn daardoor steeds wordt verergerd.

En zelfs dit is nog niet alles! Ook in de mens werkt de dood door. Er is algemeen een steeds erger wordende innerlijke destructie van het geestelijke leven, onvrede, onrust, angst, wanhoop tot walging toe maakt het leven van de mensen vaak tot een verschrikking, soms tot een hel.

De vernietiging van de *verticale* relatie-van-liefde-en-vrede-met-God, die het essentiële moment van de dood is, heeft zo ten gevolge de verstoring van de *horizontale* relaties tussen de mensen onderling, de mensen en de natuur en het innerlijke leven van de mensen.

★ ★ ★

Maar hoe verschrikkelijk dit alles ook is, hiermee zijn we nóg niet tot het laatste en meest gruwelijke en angstaanjagende van het raadsel van de dood doorgedrongen.

Dat gebeurt pas als wij geloven en verstaan dat wij in de dood te doen hebben met het werk, het „geweld”, het „wapen” van de duivel, van Satan! De dood is zelfs zijn meest verwoestende en meest afschuwelijke werk. Van de duivel, de „diabolos” wiens eigenlijke werk het is alle relaties, verhoudingen, gemeenschappen in de wereld kapot te maken.

De Schrift spreekt daarover in de brief aan de Hebreeënen. Daarin lezen we namelijk dat de duivel de „macht”, beter gezegd: het „geweld” van de dood bezit. Zeker, dat staat in een heerlijke context. Deze namelijk, dat daar de kinderen van God deel hebben aan bloed en vlees ook Christus op geijke wijze daaraan deel heeft gekregen, opdat Hij door zijn dood hem „die het geweld van de dood had, namelijk de duivel” zou ontronen en allen zou bevrijden, die gedurende hun ganse leven door angst voor de dood tot slavernij gedoemd waren. (2:14, 15).

Van de Zending

(Soemba-Borneo 103)

U zult zich zeker de actie van EO-met-terdaad herinneren, die bedoelde geld bijeen te brengen voor een nieuwe jeep. Die bracht zoveel op, dat met een kleine aanvulling uit de kas van de vereniging SOS, tot koop over gegaan kon worden. De terugreis van de fam. Goossens naar Soemba is daartoe in Djakarta onderbroken. Op 3 juli van het vorig jaar — een zaterdag — vond de koop plaats en reeds dinsdag d.a.v. werd de auto — een Toyota-landcruiser — afgeleverd. De volgende dag — dus woensdag — vertrokken de reizigers „met eigen wagen” over de weg naar Soerabaja om daar eerst donderdagavond te arriveren. Een afstand van ruim 800 km vergde ongeveer 26 uur rijden. De Goossens schreef er over: „zo'n autotocht is wel een belevenis (en je bent achteraf blij dat je hem gereden hebt), maar je zou zo'n tocht toch niet graag voor een tweede keer maken. Je rijdt op smalle, slecht geplaveide wegen met fietsers en betja's (zonder licht) op de weg, die je helemaal niet kunt zien als de tegenliggers niet dimmen (hetgeen bijna regel is). En dan die bergachtige gedeelten „met allerlei haarspeldbochten, en avondbussen, die met een onverantwoorde snelheid en vaak met ongedimde lichten, alle tegenliggers van de weg afdrukken.” In Soerabaja kon de eerste service-beurt gegeven worden en daarna is de jeep naar Soemba verscheept, waar ze op 9 augustus j.l. arriveerde. Ze kwam precies op tijd, want om in Waingapu te komen om haar in ontvangst te nemen, kon ds G. niet eens meer met de aanwezige, oude jeep rijden. Die had het begeben. Toen te paard naar de havenplaats. Veel formaliteiten moesten passeren (een ken-

tekenbewijs, belasting, e.d.). Dat vergt normaal zelfs 4 dagen, maar dat kwam allemaal in één dag voor elkaar en toen op weg naar Parai Puluhamu. „Wat een genot om met zo'n comfortabele jeep op Soemba te kunnen reizen, zonder beducht te zijn voor allerlei autopech onderweg! Dat zei ik tegen goeroe Hina, die naast me zat, en ik had het nog maar nauwelijks gezegd, of... sputter, sputter, sputter, en de motor liet het afweten. Daar stonden we dan, nog maar plm. 15 km van Waingapu. Na enige controle leek het me toe, dat de enige oorzaak kon zijn dat of de benzinepomp of het benzinefilter verstopt was. Het laatste bleek het geval te zijn. Tjonge, wat kwam daar een rommel uit! Nadat het euvel verholpen was, hadden we verder een heel vlotte reis naar Parai Puluhamu, waar de nieuwe auto natuurlijk van alle kanten bewonderd werd.”

Vanuit Nederland was f 30.000 beschikbaar gesteld en na afrekening van alle kosten bleef er nog ongeveer f 3.000 over! We nemen aan dat daarvoor t.z.t. een extra partij onderdelen gekocht zal worden.

De eerste grote reis op Soemba diende voor kerkvisite. Samen met ds Tanahomba werd een zestal gemeenten bezocht. Zo'n speciaal bezoek geldt niet uitsluitend de kerkeraden. Nee, de hele gemeente is er bij betrokken. De gemeenteleden — zo zegt het verslag — beschouwen het als een feestdag, waarvoor ze hun zondagse kleren aantrekken. En natuurlijk wordt er dan ook een varken geslacht, want een feest zonder varken is geen feest. Mevrouw Goossens kan de maaltijden niet altijd waarderen. In Kakaha echter was het vlees zo bijzonder bereid, dat ze er met smaak van at. Ikzelf, schrijft ds G., kan de kook- en braadkunst hier over het algemeen ook niet bewonderen, maar ik eet toch overal dapper mee, al was het alleen maar om

de mensen, die zich zo geweldig ingespinnen hebben, niet teleur te stellen. Maar men weet hier zulke geweldige hoeveelheden rijst te verorberen, dat mijn portier erbij in het niet zinkt, hetgeen steeds weer aanleiding geeft tot de bezorgde vraag of het me wel smaakt. Wat bij zo'n visitatie besproken wordt? Hier enkele onderwerpen:

— de predikant van een gemeente had het huwelijk van zijn dochter volgens de Savoenese adat voltrokken en daarmee opnieuw een heidense handelwijze in de gemeente gebracht; veel opspraak, maar hij zag nu zelf ook wel het verkeerde van zijn handelwijze in;

— de offervaardigheid van de gemeente, die er steeds op gewezen moet worden dat het zoeken van het Koninkrijk der hemelen ook is het afzonderen van een bijdrage voor de evangelieprediking;

— de soms zware taak van de goeroe's, die in verschillende plaatsen diensten moeten verzorgen en niet altijd elke zondag in elke plaats in het ressort kunnen voorgaan in de prediking (en „leesdiensten” zoals wij hier hebben, kunnen op Soemba niet gehouden worden);

— de zorg voor ambtsdragers, die hun taak verstaan en ook de gemeente kunnen dienen; soms blijken deze mannen niet veel meer te doen dan 's zondags vóóran in de kerk te gaan zitten;

— zonden, die openlijk bedreven worden en in de gemeente bekend zijn, worden niet bestraft, omdat men de zonden niet aan durft (of „aan kan?”).

Al deze zaken — en nog veel meer — geven de bezoekende broeders raad; je krijgt uit de berichten duidelijk de indruk dat ze niet zelf de moeiten ter hand nemen, maar de kerkeraden er op wijzen dat zij daar voor staan. Zij moeten daartoe de zaken naar de Schriften onderzoeken en Gods Woord wijst dan wel een weg.

Zo is er veel werk te doen.

wijzen, vermanen en vertroosten.

2. Door het zogenaamde „attestenbe-sluit” en de situatie die na de breuk ontstaan is heeft het ons aan duidelijkheid ontbroken met betrekking tot het samenlevingsverband van onze kerken en mede daardoor ook met betrekking tot de opleiding van hen die begeerden, begeren en zullen begeren het Evangelie te verkondigen.

3. Enerzijds was er het dringend, niet dwingend advies het onderwijs in Apeldoorn te volgen; en we zijn de HERE dankbaar voor de mogelijkheden die de Christelijke Gereformeerde Kerken onze studenten boden en nog bieden aan hun theologische school te Apeldoorn. Anderzijds werden en worden theologische studenten aan andere opleidingsinstellingen begeleid door een aantal predikanten uit onze kring; ook voor dit werk zijn we God dankbaar; wat ter begeleiding onder toezicht van een Commissie uit de kerken ter hand is genomen verdienen en verdient nog steeds onze waardering en steun, al beseffen we meteen dat deze begeleiding in haar huidige vorm voor het geheel van het probleem van de opleiding tot de dienst des Woords geen blijvende oplossing kan en wil zijn. Tenslotte is er de Stichting van het Gereformeerd Seminarie, waar sinds vorig jaar broeders kunnen worden opgeleid. De vraag valt te stellen of de opening van dit seminarie niet wat (al te) prematuur was. Ook is en blijft de stichtingsvorm een omstreden punt. Niettemin valt uit het optreden en de publicaties van deze Stichting duidelijk te concluderen en te waarderen, dat zij van het begin af aan en ook nu nog alle zusterkerken, die op grond van de Schrift (b.v. 2 Tim. 2:2) de noodzaak erkennen van een eigen opleidingsinstituut onder verantwoordelijkheid van alle kerken, wensen te betrekken bij de instandhouding van en het onderwijs aan dit seminarie.

4. Gelet op de gespreidheid en kleinheid van onze krachten en met het oog op het belang van een gezamenlijke standpuntbepaling spreekt de kerkeraad als zijn mening uit dat hij thans weliswaar geen bepaalde keuze uit één van de genoemde mogelijkheden kan doen, maar dat het toch de voorkeur verdient dat de kerken zelf de opleiding van haar aanstaande predikanten ter hand gaan nemen en verzorgen. Als dit (nog) niet mogelijk is zal een manier gevonden moeten worden, die aan deze voorkeur zoveel als mogelijk is tegemoet komt.

Resumerend is de kerkeraad van mening dat veel tijd om mogelijk verklaarbare redenen is voorbij gegaan, doch dat het nu de hoogste tijd is dat de kerken ernst gaan maken met de opleiding van toekomstige dienaren van het Woord; niet om die opleiding op zich, maar uit dankbaarheid en gehoorzaamheid aan de HERE God die ons het voorrecht geeft uit Zijn Woord te leven. Hij doet daarom een beroep op allen, die, of als adviseurs van de kerken (landelijke vergadering), of als begeleiders van onze studenten of als leden van het bestuur van het Gereformeerd Seminarie de opleiding tot de dienst des Woords ter harte gaat, de handen ineen te slaan en aan de kerken voorstellen te doen om te komen tot uitvoering van de schriftuurlijke opdracht met betrekking tot de opleiding van aanstaande dienaren des Woords.

Van deze conclusies doet de kerkeraad mededeling aan de gemeente, aan de zusterkerken in de regio Arnhem, en aan allen die direct of indirect bij de opleiding van theologische studenten in onze kerken betrokken zijn. Hij verzoekt voorts opname in de kerkelijke pers.

Kerknieuws

Beroepen te Vlaardingen: Kand. A. M. van Leeuwen te Utrecht.

Ds J. Waagmeester — Ds J. Waagmeester, emeritus-predikant van de kerk te 's-Gravenhage gaat zich vestigen te Lisse. Zijn adres is met ingang van 6 mei a.s.: Koninginneweg 41, Lisse, tel. 02521-10174.

Eindhoven — In het kerkblad „Kontak-sleutel” lezen wij in de rubriek van de kerkeraad (GKV) onder het kopje: Pastorale hulp, het volgende:

„Daar gebleken is, dat de taken van zowel onze predikant als die van onze zustergemeente (de Chr. Geref. Kerk) (O.M.) te zwaar zijn om door hen beiden vervuld te worden zoals nodig is, hebben beide kerkeraden reeds enige malen met elkaar gesproken over de mogelijkheden ter verlichting van die taken. Konkreter gezegd: we hebben ons erover beraden hoe we aan een extra pastorale hulp kunnen komen. Misschien valt er in de toekomst te denken aan het beroepen van een gezamenlijke derde predikant, maar op dit moment zijn geen van beide gemeenten financieel in staat de kosten daaraan verbonden, te dragen. Hierom zijn de gedachten uitgegaan naar een persoon, die naast het dienen van beide gemeenten een belangrijk deel van zijn tijd zou kunnen besteden aan een nevenvak, b.v. het geven van godsdiensten op een middelbare school. Er zijn al enkele contacten geweest, maar op dit moment valt daar nog niets konkreets over te melden. Toch meenden we u tijdig te moeten informeren, omdat dit uiteraard geen zaak is, die de kerke-

raden op eigen houtje kunnen ondernemen. U kunt dus alvast uw gedachten hierover eens laten gaan, zodat het gesprek met de gemeenten te zijner tijd niet uit de lucht komt vallen.”

84e Centrale Diakonale Conferentie van Gereformeerde Kerken — Op zaterdag 7 mei a.s. wordt de 84e C.D.C. gehouden in één van de zalen van het kerkelijk gebouw, Broederweg 32 te Kampen. Aanvang 10.00 uur.

Agenda:

1. Opening door de voorzitter, br. M. Kats.
2. Mededelingen van het Centraal Comité:
 - a. Verslag bijeenkomst 1976 te Spakenburg door br. J. van Katwijk;
 - b. Verslag en contributie over 1976-1977 door de penningmeester;
 - c. Eventuele mededelingen van diaconale kampen;
 - d. Diversen.
3. Referaat Prof. C. Veenhof: Diaconie in een nieuwe situatie.
4. Bespreking referaat.
5. Mededelingen Mr. C. W. Bakker over Stichting Anno 1970: Kinderbescherming en Maatschappelijk Werk. Pauze met gezamenlijke lunch.
6. Behandeling van door de broeders diakenen ingezonden vragen.
7. Referaat Drs D. van der Molen: Helpen en geholpen worden.
8. Bespreking referaat.
9. Rondvraag
 - a. Eerstvolgende conferentie te Barendrecht op 24 sept. 1977.
10. Sluiting.

Namens het centraal comité, J. van Katwijk

Jeugdontmoetingsdag — Het G.L.J.C. organiseert ook dit jaar weer een jeugd-

ontmoetingsdag in Spakenburg op Hemelvaartsdag (19 mei). De jongens en meisjes van onze kerken (Vrijgemaakt b.v.) worden van harte uitgenodigd te komen. De bijeenkomst duurt van half elf tot ongeveer kwart voor vier en wordt gehouden in de Westerkerk, Van der Duyn van Maasdamlaan 1. Degenen die met openbaar vervoer komen kunnen gebruik maken van extra busritten vanaf station Amersfoort. De anderen rijden vanuit de richting Amersfoort en Nijkerk Spakenburg binnen en gaan rechtuit tot de vierde zijstraat ná het begin van een gracht, waar ze aan de linkerkant langs rijden. Deze straat, tegenover een stenen brug, slaan ze naar links in. Vlak na de bocht naar links in deze straat staat de Westerkerk rechts. Even wat gegevens op een rijtje: Thema: *Durf jij anders te zijn?* Sprekers: ds G. van den Brink en urof. dr B. Goudzwaard. Meenemen: Bijbel, brood en pen. Meer informatie in Verkenning. Toegangsprijs f 3,— per persoon. Opgeven: Niet nodig.

Doesburg-Velp — De raad van de Gereformeerde Kerk „Doesburg-Velp” heeft zijn vergadering van 14 februari 1977 voor een zeer groot deel besteed aan het onderwerp „opleiding tot de dienst des Woords”. De belangrijkste conclusies van dit beraad zijn:

1. De vrijheid en gelegenheid die de HERE ons geeft om Zijn Naam te belijden en om uit Zijn Evangelie te leven verplicht ons de grootste mogelijke aandacht en zorg te besteden aan de voortgang van Zijn werk. Deze zorg zal stellig ook tot uitdrukking behoren te komen in het samen met de zusterkerken ter hand nemen van de opleiding van broeders uit ons midden tot dienaren van het Woord, om Gods volk ook in de toekomst uit dat Woord te doen onder-

Nieuws uit breder kring

De Vereniging van Christelijke Onderwijzers houdt op zaterdag 7 mei a.s. D.V. haar jaarvergadering. Deze vereniging wil in één organisatie onderbrengen allen die naar de norm der Schriften onderwijs geven willen in welke tak van onderwijs ook.

De ochtend is gewijd aan huishoudelijke zaken.

De middag heeft een meer open karakter. Dan hoopt de heer R. H. Matzken een referaat te houden onder de titel: „De psycho-nauten zijn geland”.

Het is een belangrijk onderwerp, want het gaat over de boze geesten, die zich opmaken om zich van ons volk meester te maken. Een van de middelen waardoor zij dat doen is de sensitivity-training of groeps-dynamica.

Een ieder die het Reformatorisch karakter van de Christelijke school ter harte gaat is van harte welkom.

De jaarvergadering wordt gehouden in de aula van de Beatrixschool aan de Kerkhoflaan te Lunteren.

De ochtendvergadering begint om half elf. De middagvergadering begint om twee uur.

Voor eventuele inlichtingen: E. van den Ham te Wezep, tel. 05207-1237.

Ommen — De classis Ommen van de gereformeerde kerken heeft uitgesproken, dat zij ten volle staat achter het „niet-toelaatbaar”, dat de synode heeft uitgesproken over elementen uit de verzoeningsleer van dr H. Wiersinga. Van de kerkeraden verwacht de classis, dat zij hiermee rekening houden bij het toezicht op de predikanten en het uitbrengen van beroepen. De classis acht het wenselijk, dat kandidaten bij kerkelijke examens worden uitgenodigd, zich uit te spreken over de verzoeningsleer, het Schriftgezag en eventueel andere belangrijke onderdelen van de belijdenis.

(Uit „Trouw”)

Een noodgemeente in Delft e.o. — De volgende brief is uitgegaan aan het adres van de leden van de (Syn.) Gereformeerde kerk te Delft e.a.:

„Broeders en zusters,

Bij deze delen wij u mede, dat wij menen voor de huidige situatie in de Gereformeerde Kerken niet langer mede de verantwoording te kunnen en mogen dragen.

Na veel gebed en lang beraad zijn wij tot de overtuiging gekomen, dat wij in Delft en omstreken tot de vorming van een noodgemeente moeten overgaan. Wij hopen via deze weg, indien God het ons vergunt, enerzijds te mogen meewerken aan een Reformatie en Réveil in de Gereformeerde Kerken en anderzijds te komen tot een hechtere samenwerking tussen de verschillende groepen bijbelgetrouwe Christenen (zoals Christus dit ons inziens in Zijn voorbede in Joh. 17 heeft bedoeld).

Het is met diepe droefheid, dat wij menen deze stap te moeten doen, maar wij zien geen andere weg. Het is ons onmogelijk mede de verantwoordelijkheid te dragen voor prediking en allerlei wind van leer en handelen in onze Kerken, die in strijd zijn met Gods Woord en onze Belijdenis.

Met een biddend hart hopen wij, dat het ons vergund wordt om te Zijner tijd weer gezamenlijk te mogen en te kunnen samengaan om als Gemeente van Jezus Christus een lichtend licht en een zoutend zout te mogen zijn voor deze wereld in nood.”

Namens de noodgemeente ondertekend door
L. Pot en H. de Vries.

Centrum voor Reformatorische Wijsbegeerte - Voorjaars-kongres 1977 - Op zaterdag 7 mei a.s. belegt het Centrum voor Reformatorische Wijsbegeerte een kongres over „Het eigene van de Christelijke organisatie”.

Doel van dit kongres is om een fundamentele bezinning te leveren op de volstrekt eigen aard van christelijke organisaties resp. op de wijze(n) waarop dat tot uiting zou kunnen komen.

De behoefte aan een dergelijke bezinning moge blijken uit de velerlei identiteitsproblemen bij christelijke organisaties van allerlei aard.

- Waarin onderscheidt een christelijke organisatie zich van een niet-christelijke?
- Wat is onze specifieke plaats en verantwoordelijkheid in een samenleving anno 1977?
- Zijn christelijke organisaties „uit de Tijd” of hebben zij juist toekomst?
- Waarom is christelijk onderwijs zo belangrijk?
- Waarom christelijke ziekenzorg?
- Waarom christelijke vakbonden, christelijke boeren- en middenstands-bonden, christelijke ondernemersorganisaties, christelijk-militaire tehuizen, etc.?

Vier sprekers met verschillende achtergronden zullen ingaan op deze en soortgelijke vragen: Prof. dr ir. H. v. Riesen, hoogleraar kultuurfilosofie aan de Vrije Universiteit; Drs A. Schouten, voorheen 2e-kamerlid (ARP), directiesekretaris bij de Agrarisch-Sociale Fondsen; A. A. H. Maurice, rektor van de christelijke scholengemeenschap Buitenveldert; A. Hordijk, algemeen sekretaris van het Christelijk Nat. Vakverbond.

In kleine discussiegroepen (ca. 15 man) en in groot verband is er ruime gelegenheid om met elkaar door te spreken over aard, plaats en taak van christelijke organisaties.

Het kongres begint om 10 uur 's-morgens en eindigt om ca. 4 uur 's-middags. Er is een ruim voorziene boekentafel met relevante lektuur aanwezig.

Plaats: Maarssenbroek, kerkgebouw „de Ark”. Duivenkamp 844 (gemakkelijk bereikbaar per trein: station Maarssen), en per auto: vlak bij grote weg A'dam-Utrecht v.v.).

Deelname: f 15,- per persoon, koffie en kongresmateriaal inbegrepen (f 5,- extra, indien u een lunchpakket wenst).

Informatie: Centrum voor Reformatorische Wijsbegeerte, Postbus 149, Maarssen, tel. 03465-7213; b.g.b. 02949-1975 of 02990-20377.

Heden nam de Heer tot Zich, mijn geliefde pleegmoeder, onze zuster, schoonzuster en tante

NEELTJE SCHONEVELD
weduwe van Willem Jan van Onck
in de ouderdom van 85 jaar.

Uit aller naam:
Aar van der Jagt

Bilthoven, 2 mei 1977
d'Amandelboom 98,
Noord Houderingelaan.

Geen bloemen.

De rouwdienst zal gehouden worden vrijdag 6 mei om 12 uur in de aula van d'Amandelboom waarna de teraardebestelling omstreeks 13 uur zal plaats hebben op de algemene begraafplaats „Brandenburg”, 1e Brandenburgeweg te Bilthoven.

Na de begrafenis gelegenheid tot condoleren in de aula van de begraafplaats.

De Heere nam tot Zich, mijn geliefde zuster, schoonzuster en onze tante

NEELTJE SCHONEVELD
weduwe van W. J. van Onck
in de ouderdom van 85 jaar.

Zij is verlost
God heeft haar welgedaan.

M. Schoneveld
G. Schoneveld-v. d. Mey
en kinderen

Katwijk, 2 mei 1977

Welvaart en welzijn in bijbels perspectief.
1. Handhaving van recht en gerechtigheid door de overheid (sluiting abortus-klinieken);
2. Goede ontwikkelingssamenwerking (geen hulp aan bijvoorbeeld Cuba en Vietnam);
3. Vrijheid van onderwijs, maar geen samenwerkings-scholen (dat is het samengaan van openbaar en bijzonder onderwijs)
Wilt u meer weten over de RPF? Bestel dan het verkiezingsprogramma bij het secretariaat, postbus 87, Mijdrecht.
U steunt de RPF door lid te worden! Lijstverbinding met SGP en GPV

Reformatorische Politieke Federatie
LIJST 20 JAN P.M. RIETKERK

Drukkerij »Steenbergen«
★
Periodieken
Boekwerken
Handelsdrukkerwerk
ZEIST - TELEFOON 03404 - 12452

REFORMATORISCHE BIJBELSCHOOL ZEIST EENJARIGE VORMINGSCURSUS (DAGSCHOOL OPLEIDING)

De Stichting Ref. Bijbelschool te Zeist start per sept. 1977 een éénjarige vormingscursus te Zeist, ten behoeve van die mensen die door hun vooropleiding behoren tot het technisch, administratief en verpleegkundig middenkader. (Zij die in een gelijkwaardige ervaringssituatie verkeren of voor een academische studie zijn uitgeloot zijn eveneens hartelijk welkom.)

Iedereen die interesse voor deze cursus heeft wordt verzocht zich ten spoedigste te wenden tot Ref. Bijbelschool Zeist, Slotlaan 241. Telefoon 03404-24166.

**STICHTING
VERENIGDE
UITVAARTFONDSEN
IN NEDERLAND**

ONZE STICHTING MAAKT GEEN WINST

Ze is een Stichting, welke de gemeenschap wil dienen en het algemeen belang bij haar maatschappelijk streven als uitgangspunt neemt.

Een zestig jaar ervaring stelt haar in staat u een compleet pakket verzekeringen aan te bieden, met als sterkste troef haar lage premies, die gedurende de gehele looptijd onveranderd blijven.

Tevens verzorgt zij begravenissen (ook voor nietverzekerden).

Voor inlichtingen kunt u zich wenden tot haar kantoor Enschede, Haaksbergerstraat 231 hoek Getfertsingel, telefoon 053-31 95 35 - 32 36 93.
Kantooruren 8.30-12.30 - 13.30-17.00 uur.